

STM 1960

Gustaviansk musikdebatt

Av Irmgard Leux-Henschen

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikkforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

GUSTAVIANSK MUSIKDEBATT

EN UTREDNING OCH REPLIK

I SISTA ÅRGÅNGEN av STM¹ har docent Martin Tegen tagit ställning till vissa av mina attribueringar i min uppsats om den anonyma musikestetiska debatten i Stockholms Posten 1779—1780, införd i nästföregående årgång av denna tidskrift². Sin principiella ståndpunkt till frågan om författarskapet preciserar han härvid med följande ord: »En definitiv lösning av attribueringsproblemen är dock möjlig endast på grundval av samtida uppgifter.»

Med detta kategoriska uttalande upphöjer herr Tegen de fåtaliga samtida yttranden, som man finner sporadiskt inströdda i vänskapliga korrespondenser, till en sorts avgörande instans i ämnet. Tydligen följer han med denna sin värdering den i litteraturhistoriska kretsar ganska allmänt utbredda åsikten, att de samtida såsom direkta vittnen till den polemiska skriftväxlingen skulle ha suttit inne med vissa, om också inte alla riktiga informationer och kunskaper beträffande de anonyma kombattanterna i Kellgrens Stockholms Posten.

Denna uppfattning är ej riktig, den motsvarar ej de verkliga förhållandena. Att fastslå detta som faktum betyder givetvis detsamma som att peka på den ömtåligaste punkten i vissa tidigare attributioner, vilka delvis eller helt och hållet har baserats på de samtidas tillfälliga yttranden.

I mina uppsatser i STM har jag än så länge inte berört detta viktiga, ja, centrala problem. Det fanns ingen anledning därtill. Så vitt jag då kunde se, förelåg inga samtida uppgifter om eventuella författare till de av mig behandlade musikartiklarna i litteraturen. Förhållandet har emellertid förändrats därigenom att Tegen själv framdragit en samtidas — nämligen Hallardts — omnämnande av två artikelförfattare, Kraus och Wellander, av vilka särskilt den sistnämnda här närmare skall intressera oss såsom eventuell förf. till artikeln »Bref angående Herr Noëlli».

I denna replik skulle det i och för sig ha räckt att kritiskt taga ställning till Hallardts enstaka uppgift. Men då herr Tegen med de nyss citerade orden försöker rycka de samtidas omdömen generellt i förgrunden av debatten, kan jag inte underlåta att redan här ge uttryck åt min personliga övertygelse, som står i direkt motsats till hans ståndpunkt. De samtidas yttranden får efter min mening ingalunda till-

¹ STM 1959, s. 160—162.

² STM 1958, s. 61—134.

mätas den avgörande betydelse som herr Tegen anser. Deras tillförlitlighet måste tvärtom betraktas med den yttersta grad av skepsis. Jag avvisar således docent Tegens postulat såsom metodiskt direkt vilseledande för framtida forskning på detta område. Problemet kan här inte närmare belysas, men jag vill nämna, att jag utförligt behandlar frågan om tillförlitligheten — eller rättare sagt bristen på tillförlitlighet — i de samtidas omdömen i en bok om Carl Stridsberg som okänd gustaviansk författare, som jag just håller på att avsluta. Jag hänvisar till de däri nedlagda forskningsresultaten.

Här må blott följande nämnas som en orientering. Som bekant hade Stockholms Postens utgivare Joh. Christ. Holmberg redan från första början avgivit ett bindande löfte om en »orubbelig tytnads i akttagande om Författarnes namn». Detta löfte höll han — så vitt vi kan se — med en aldrig svikande diskretion. Ingenting sipprade ut från redaktionen om de olika insändarnas identitet. Och insändarna själva teg också, då de av olika anledningar var ytterst måna om att förbli okända. De som var intresserade av att avslöja anonymiteten, måste göra det på egen hand, d. v. s. de *förmodade*, de *tog för givet*, de *nämnde* även någon enstaka gång ett namn och alltid ett namn, som till synes låg närmast till hands, de framförde då och då sina subjektiva omdömen i sina brev till varandra, dels med större, dels med mindre personlig övertygelse, och i några extrema fall gick de så långt i sin förvissning, att de envisades med sina attributioner till vissa auktorer, fastän dessa auktorer själva på det bestämdaste förnekade sitt påstådda författarskap, såsom t. ex. Ristell i Prologstriden och Leopold i Odestriden!

I själva verket förhöll det sig så, att de samtida — med några få undantag som teg — inte visste någonting alls. De »gissade». Här, för de samtidas flyktiga omdömen torde nämligen docent Tegens uttryck »gissningar» vara adekvat och i varje fall mera på sin plats än beträffande mina försök att med hjälp av ett belysande historiskt material, på psykologiska grunder och genom hänvisningar till stilistiska egenheter etc. fastställa de olika författarnas identitet. När allt kommer omkring kan det inte råda något tvivel om att vi som nu lever i många fall har bättre utsikter att eruera de verkliga författarna av vissa artiklar än de samtida. Till vårt förfogande står allt historiskt källmaterial. Men detta var ingalunda fallet med dem.

Även mot en annan detalj i docent Tegens postulat måste här i förväg protesteras: överdimensioneringen. Denna överdimensionering åstadkommer, att hans krav överhuvudtaget inte mera kan anses vara ändamålsenliga. Som man lätt kan göra klart för sig, utesluter hans villkor systematiskt så gott som alla historiskt sett riktiga attributioner ifrån att bli »definitivt» erkända, även om de skulle ha utgått

från riktigare förutsättningar än de gör. Det går nämligen helt enkelt inte att uppfylla herr Tegens krav att framskaffa certifikat i form av några samtidas efter hans mening kvalificerade omdömen! Som bekant existerar ytterst få namngivna utlåtanden om författare till de otaliga anonyma artiklarna i den gustavianska kulturdebatten. Att i fallet Jos. Mart. Kraus just nu ett hittills inte observerat certifikat dök upp, nämligen beträffande hans Anti-Noëlli-artikel, måste betecknas som ett stort undantag. Att det f. ö. inte var jag som framdrog detta Hallardts vittnesmål³ utan herr Tegen själv, måste jag under rådande förhållanden betrakta som en ganska gynnsam tilldragelse. Då jag alls inte kände till Hallardts avslöjande om Kraus' författarskap, torde det nu åtminstone kunna anses bevisat, att det *är möjligt* att nå riktiga attribueringsresultat utan att stödja sig på andras uppgifter.⁴ Förmodligen skulle docent Tegen i enlighet med sin inställning även i detta fall inte ha medgivit Kraus' författarskap, om inte Hallardts vittnesmål hade stått till hans förfogande.

I detta sammanhang ligger även en allmänare fråga nära till hands, nämligen om herr Tegen utsträcker sina krav endast till de musikestetiska artiklarna. Om hans krav däremot gäller *alla* anonyma bidrag i St. P. — och det får man väl anta —, så torde det vara ganska svårt att icke underkänna äktheten av så gott som samtliga artiklar, som i Svenska Vitterhets-Samfundets Kellgren-edition tillerkänts diktaren. Det har nämligen skett utan något som helst åberopande av några samtidas omdömen (som inte finns), bara på grund av s. k. »inre skäl» — ungefär samma sorts skäl som jag stött mig på vid mina attributioner till Kraus.

Vad det av docent Tegen betvivlade omfånget av Kraus' medarbetarskap i St. P. beträffar, så kan det väl knappast anses för troligt, att ett ungt musikgeni, angeläget att göra sitt inflytande gällande i en ny omgivning och ivrigt att skaffa sig en stadgad position, skulle ha uppträtt blott *en enda gång* i en pågående debatt, som måste intressera honom i hög grad, och sedan aldrig mera. Att skillnaden i uttrycks sättet mellan Kraus' — genom Hallardts intyg således sanktionerade — Anti-Noëlli-artikel och alla övriga artiklar, som jag tillskrivit honom, skulle, som herr Tegen påstår, vara så »påfallande», att den »minskar sannolikheten för Kraus' författarskap», är för mig inte

³ Den av docent Tegen nämnda artikeln av Tob. Norlind om Hallardt kände jag mycket väl till, utan att jag dock av hans uppgift om att Hallardt hade »kopierat» Noëlli-artiklarna kunde vänta mig en sådan upplysning. Det är ju egentligen märkvärdigt, att Kraus' och Wellanders omnämnande här inte tidigare framdragits, framför allt av Norlind själv!

⁴ Att Hallardts vittnesmål i detta fall måste betraktas som riktigt, framgår av hans mycket bestämda uttryckssätt, som inte lämnar något tvivel övrigt. Som vi skall se, var det f. ö. Kraus själv, som avslöjade sitt författarskap för honom.

möjligt att konstatera. Efter min uppfattning är det tvärtom samme målmedvetne polemiker, som följer en bestämd linje, samme skickligt formulerande skribent, som förbinder spirituellt grace med andlig pondus och tidvis även med furor teutonicus, samme känslobetonade musiker, som hyllar Gluck och stödjer sig på Sulzers estetiska lära, samme jurist, som argumenterar med professionell skärpa och därtill med en utlännings perspektiv och som visar upp för allmänheten, hur vissa missförhållanden på musikens område i Sverige rättsligt ligger till i jämförelse med andra länder. Att däremot alla dessa artiklar i St. P. — de följdes av ytterligare några i de senare årgångarna, som jag än så länge inte haft tillfälle att omnämna — otvivelaktigt visar en mognare syn vid bedömandet av olika situationer än den unge Kraus' Sturm- und Drang-Satir »Etwas von und über Musik fürs Jahr 1777» uppenbarar gentemot de tyska musikförhållandena, det har jag själv redan uttryckligt betonat i min förra uppsats (jfr s. 88).

Alla dessa musikartiklar — inräknade även de i min första uppsats nämnda Gluck-artiklarna — utmärker sig således genom en lång rad sinsemellan överensstämmande drag, som är så karakteristiska, att de tydligt visar på en och samma person som författare, nämligen Kraus. De kan därför mycket väl göra anspråk på att »definitivt» bli tillerkända honom enligt samma attribueringsmetod, som av SFSV har tillämpats för Kellgren. Principiellt skulle det inte innebära den ringaste skillnad. Och det är inte för tidigt att tilldela Kraus den plats inom den gustavianska upplysningens historia, som utan tvivel tillkommer honom som estet och som social musikreformator.

St. P. 1779, nr 271 och 272, »Bref angående Herr Noëlli»

Jag vänder mig nu till den sakliga huvudpunkten: Hallardts uppgift om Wellander som förf. till »Bref angående Herr Noëlli». I min förra uppsats hade jag tillskrivit artikeln teaterchefen, baron Barnekow⁵ och jag vidhåller fortfarande denna min attribution.

Docent Tegen anser sig inte kunna godkänna min argumentering, utan litar istället mera på Hallardts uppgift. Låt oss då granska sakförhållandet något närmare!

I. Hallardts uppgift, som han satte under sin kopia av Noëllibrevet, lyder, såsom redan anförts av herr Tegen: »NB Auctoren till detta loftal för Noëlli sades vara H. Rådman Wellander.» Ur denna formulering drar herr Tegen slutsatsen⁶: »Härmed kunde frågan i och för sig anses löst», men tillfogar sedan: »Då Hallardt ger uttryck åt en viss om än svag reservation (genom ordet 'sades') bör en undersökning av sanno-

⁵ Jfr STM 1958, s. 96 f.

⁶ A. a., s. 161.

likheten i hans uppgift företagas.» Denna undersökning resulterar däri, att herr Tegen anför 4 punkter, som efter hans mening visar, »att Johan Wellander måste anses vara en utomordentligt sannolik författare till brevet om Noëlli».

Beträffande denna slutsats må först följande fastställas. Att Hallardt skulle ha givit »uttryck åt en viss om än svag reservation» är en missuppfattning. Hallardt tar inte alls ställning, varken pro eller contra. Hans ord, korrekta och entydiga, innehåller ingenting annat än *ett objektivt återgivande av ett rykte* som han hade hört. Var och av vem meddelas inte. Yttrandet talar således visserligen inte på något sätt mot Hallardts »allmänna vederhäftighet», som docent Tegen med rätta framhäver. Men sedd från historisk forskningssynpunkt — och det är det avgörande momentet — kan Hallardts uppgift icke betecknas annat än som ett ytterst osäkert utlåtande. Det är med andra ord en ganska grumlig källa, herr Tegen framdragit, en källa, vilkens tillförlitlighet först noggrant måste undersökas, innan man får bygga vidare på den.

Ett sådant objektivt ställningstagande till Hallardts uppgift saknar man i herr Tegens inlägg. Då han är böjd för att a priori lita på de samtidas omdömen såsom riktiga, underlåter han att utöva nödvändig källkritik och anför, för att visa att Hallardts uppgift kan eller nära nog måste vara riktig, bara sådana skäl, som ytligt sett tycks tala för Wellander. Däremot anför han inga skäl alls, som kunde tänkas tala mot denne. Varje källkritik måste emellertid utövas på det viset, att även sådana moment beaktas, som talar emot en i och för sig rätt osäker uppgift. Då herr Tegen inte har genomfört analysens andra del, återstår det nu för mig att göra det.

Vad talar, frågar jag således, emot Hallardts uppgift?

Till en början skall vi granska de 4 punkter, som docent Tegen själv anför som bevis för Wellanders författarskap. Det säges för det första, att Wellander var en »utmärkt stilist». Det var han säkerligen, men på ett helt annat litterärt område. Så mycket man vet, sträckte sig hans verksamhet aldrig till det rent journalistiska. Dessutom kan det konstateras, att han inte ägde någon som helst förbindelse med Stockholms Posten. Det sista framgår av ett brev från honom själv till vännen Lidén, som hade frågat vem sign. -c-l-n i Stockholms Posten vore. Wellander svarade (Stockholm, 19 oktober 1781): »Jag måste säga dig, att jag med dessa Herrar ej har någon slags bekantskap eller känner dem personligen.» Dessa ganska avvisande ord om St. P. och dess medarbetarkrets tyder ju inte precis på möjligheten att han två år tidigare där skulle ha publicerat en lång, personligt färgad upplysningsartikel som musikalisk smakdomare.

⁷ Lidénska brevsamlingen, UUB.

För det andra söker herr Tegen göra gällande, att Noëlli-brevet vore »ett försvar för det plötsliga invalet av Noëlli i KMA» och framlägger härvid hypotesen, att Wellander skulle ha skrivit detta »försvar» i Barnekows ställe: »Det är naturligt att Wellander som den mera övade stilisten åtog sig att utforma brevet om Noëlli.» Jag måste säga, att jag inte kan se det ringaste motiv för detta antagande, som efter min mening alldeles onödigt komplicerar en ganska enkel situation. Situationen var den att 1)ge den musikintresserade allmänheten en förklaring till Noëllis inval i akademien och 2)kungöra konungens utlovade stipendium åt en svensk musiker, som skulle följa med Noëlli till Tyskland. Dessa båda åtgärder måste antas gå tillbaka på Barnekows initiativ, ty det var han, inte Wellander, som hade tillbragt de senaste veckorna i Noëllis sällskap på Gripsholm, och det var sannolikt även han, som hade fungerat som förmedlare i denna Noëlli-affär och inbjudit pantaleonisten till Sverige, som senare skall visas.

Efter allt att döma betvivlar docent Tegen Barnekows förmåga att själv ha kunnat »utforma brevet om Noëlli», då han tilldelar honom en ställföreträdare. Här stöter vi nu på den viktigaste punkten i sammanhanget, frågan om Barnekows andliga resurser. Hur pass bildad får man egentligen anta, att denne Gustaf III:s konstnärlige makthavande har varit? Frågan gäller inte bara författarskapet till »Bref angående Herr Noëlli». Den gäller lika mycket yttranden av sign. »Dixi», samt även några senare bidrag i St. P., som jag än så länge inte har framdragit. För att med största möjliga säkerhet kunna identifiera Barnekows röst i musikdebatten, är det nödvändigt att förskaffa sig mera klarhet om hans personliga estetiska läggning och kunskaper. Trots en del utomstående beskrivningar av Barnekows personlighet har hans porträtt som representant för den gustavianska kulturen ännu icke tecknats på ett helt tillfredsställande sätt. Det har saknats tillräckligt biografiskt material härför. I det följande skall nu två hittills okända dokument framdragas, som just i detta hänseende förmedlar viktiga nya drag. Dessa drag låter oss förstå, att Barnekow mer än väl själv kan ha författat detta brev om Noëlli.

Docent Tegens tredje argument går ut på att det skulle tala mot Barnekow, att denne på ett ställe i artikeln nämner sig själv: »Det är däremot föga naturligt att Barnekow i detta brev skulle nämna sin egen insats vid diplomats överlämnande.» Mot denna invändning må erinras, att det under 1700-talet inte alls var någonting ovanligt, att författare anonymt recenserade sina egna verk — det finns exempel i St. P. — och att andra skribenter ogenerat nämnde sina personliga insatser. Efter min mening föreligger här just ett sådant fall. Samtidigt är det inte omöjligt, att Barnekow använde detta ganska demonstrativa citerande av den egna personen som ett litet camouflagetric,

för att vilseleda mera naiva läsare. Om det så varit har han lyckats förträffligt. Det fanns tydligen folk som — kanske just av denna anledning — betvivlade, att det kunde vara han själv, som hade skrivit propaganda-artikeln och därför hellre gissade på hans kollega Wellander. Ett sådant yttrande torde Hallardt ha fått höra.

En fjärde punkt som docent Tegen tycks tillmätta en särskilt stor vikt i sin plädering för Wellander är slutligen dennes kända musikalska meriter. I mina ögon talar emellertid just dessa meriter *inte för, utan mot honom* som författare av denna artikel. Att vilja tillskriva alla dessa ganska slätstrukna omdömen och oklara uttryck, ja, uppenbara misstag i elementära musikfrågor — jfr Kraus' mycket berättigade kritik! — en så kompetent musiker som Wellander utan tvivel har varit är onekligen att göra honom orätt.

Det stannar således inte mycket beviskraft kvar hos de argument herr Tegen anfört för Wellanders författarskap. När man slutligen, för att definitivt kunna avskriva Wellander-teorien, läser några autentiska brev av honom för att kunna jämföra hans personliga stil med författarens till Noëlli-brevet, och lär känna Wellanders nobla och försynta uttryckssätt, så förstår man utan vidare, att det måste vara en ganska annorlunda beskaffad personlighet, som står bakom dessa tankegångar och formuleringar. Det är en anspråksfull herre, en självbelåten, högdragen hovman, som nådigt nedlåtande inför allmänheten tolkar sin konungs önskemål, vilka han sannolikt själv hade påverkat. Det är inte den anspråkslöse, starkt religiöse och rättvise man, som Kellgren beundrade så högt, att han några år senare hedrade dennes minne med sitt kända tal i *Utile Dulci*.⁸ Just denna Kellgrens välkända inställning till Wellander är f. ö. inte alldeles utan betydelse för bedömandet av frågan om författarskapet till denna artikel. Förmodligen går man nämligen inte för långt, när man — för att uttrycka det hela med en extrem formulering — påstår, att Kellgren aldrig skulle ha skrivit sitt lovtal över Wellander, om denne hade författat lovtalet om Noëlli. (Jfr hans oerhört skarpa angrepp mot den tyske musikern

⁸ Det må här tillfogas att detta tal hölls så sent som den 10 maj 1785. Detta exakta datum, som jag tidigare inte kände till — i min förra uppsats nämnde jag bara, att talet hölls någon gång efter Wellanders död (jfr. s. 114) — har framdragits av Len. Josephson i Kellgren och samhället, 1942, s. 105, där det heter: »Enligt kungörelse i St. P. 1785, nr 104 och 105.» Genom denna säkra datumsuppgift kan det nu fastslås, att avståndet mellan artikeln »Något om Compositeurer och Virtuoser» av den 17 mars 1780 och Wellander-talet är ännu större än jag ursprungligen antog, inte bara tre utan mera än fem år! Man förstår, att en inre omställning hos Kellgren kan ha ägt rum under en så pass lång tid. När talet i *Utile Dulci* hölls, hade Kraus således lämnat Sverige för två och ett halvt år sedan och man visste, som nämnts, inte om han någonsin skulle komma tillbaka.

i det korta inlägget i St. P. 1779, nr 285, som jag tillskrev honom i min förra artikel.)⁹

II. Källkritiken mot Hallardts uppgift må kompletteras genom en blick på hans egna uppteckningar. Följande upplysningar kan — utom de av docent Tegen redan nämnda — framdragas:

1. Hallardts kopiering av Noëlli-artiklarna har inte skett omedelbart efter tryckningen, d. v. s. 1779. (Herr Tegen bemödar sig att visa att Hallardt »just år 1779 under någon tid befann sig i Stockholm och där konfererade med ledamöterna i KMA».) Tidigast har det skett sommaren 1781, ett datum som bl. a. framgår av Hallardts uppgift att Kraus »blev omsider Konungens Capellmästare», något som han — officiellt — inte blev förrän i juni 1781. Vid vilket tillfälle under dessa gångna 2 år Hallardt hade fått höra uppgiften om Wellander är omöjligt att säga. Den sena tidpunkten för kopieringen tycks emellertid inte göra den osäkra uppgiften pålitligare.

2. Beträffande Kraus' Anti-Noëlli-artikel kan det fastslås, att det var Kraus själv, som lämnat Hallardt uppgiften om att han var förf. till den. I en kort inledning, som Hallardt förutskickar sina kopior av Noëlli-artiklarna citerar han nämligen några rader ur ett tyskt brev, som han säger sig ha fått just vid den aktuella tidpunkten. Detta tyska brev är utan tvivel av Jos. Mart. Kraus, fastän Hallardt av någon anledning här undviker att nämna sin väns namn. Han säger bara:¹⁰ »Angående den bekante Pantalleonisten Noëlli skrifver en Musikalisk Wän d. 23 december 1779 följande till mig: 'Die gantze Wäsche mit Noëlli¹¹ haben Sie durch Ihren Bruder erhalten — Was kümmert es ihn [Noëlli], er ging fett weg, und als ein grosser Metzgerhund lachte er über der kleinen Poloneser¹² Bellen. Gott bewahre seine arme Seele in Gnaden und lass ihm bis an sein Ende die Unverschämtheit angedeihen, die er vor allen Abkommen Adams ausnehmend besitzt. Amen.»

Om Kraus personligen hade fått någon kontakt med den internationellt berömde virtuosen, som tydligen hade uppträtt med världsmannamässiga allurer i stockholms societeten, framgår tyvärr inte av detta brevxcerpt. Däremot får vi således veta, att Kraus själv hade sänt Noëlli-artiklarna till sin faderliga vän i Wismar genom dennes bror, som hade varit på stockholmsbesök. Vid detta tillfälle torde Kraus ha låtit honom förstå — säkerligen i djupaste förtroende — att han hade skrivit angreppsartikeln. Vem hans angrepp gällde, har Kraus däremot säkerligen inte avslöjat, redan på grund av sin tyst-

nadsplikt gentemot Stockholms Posten. Uppgiften om Wellander måste Hallardt ha fått från ett annat håll.

3. Hallardts egen reaktion gentemot Noëlli-brevet är inte heller utan en viss betydelse i detta sammanhang. Den avspeglas i några funderingar, som han tillfogar sin kopia av brevet. »De följande Beskrivningar om samme Noëlli», säger han försiktigt, »synas ej wilja medgifwa hwad Wellander sagt hwarken til Noëllis Musicaliska eller til hans moraliska Character.» Sakligt anslöt sig Hallardt således ganska obetingat till denne autors opponenter. Men trots detta yppade han inte det minsta tvivel om det verkligen kunde stämma, att Wellander, känd som rättvis domare, vore författare till denna propaganda-artikel, som av alla fördömdes. Postmästaren i Wismar hörde visserligen till dåtidens få musikexperter i Sverige. Till de mera utpräglade människokännarna tycks han däremot knappast kunna räknas. Annars skulle han väl ändå ha tillfogat åtminstone ett litet frågetecken till sin korrekta notis om det han hade hört.

»Åminnelse-Tal öfver Kammarherren hos Hennes Kongl. Höghet Hertiginnan af Södermanland och Riddaren af Nordstjerne-Orden Friherre Adolf Fredrik Barnekow. Hållit i Stora Svenska Frimurare Logen i Stockholm den 15 Mars 1788». Stockholm 1788. Kongl. Tryck.

Jag styrker nu med några nya synpunkter min förra attribution av artikeln till Barnekow och stödjer mig härvid framförallt på ett hittills okänt biografiskt dokument om honom, en nekrolog med ovanstående titel.¹³

Minnesskriften är anonymt publicerad (opaginerad, 32 sidor), men har visat sig vara författad av Joh. Gabr. Oxenstierna,¹⁴ som tydligen var en nära och välinformerad vän till Barnekow.¹⁵ Åldersskillnaden mellan teaterchefen och diktaren var bara sex år, fastän Oxenstierna skulle överleva sin vän i mer än trettio år.

Med detta Oxenstiernas hyllningstal till sin bortgångne logebroder och själsfrände har nu den kulturhistoriska forskningen erhållit ett mycket värdefullt bidrag som förmedlar nya upplysningar. Gustaf III:s operachef framträder här i en väsentligt annan, mycket mera positiv belysning än den man hittills har varit van att se honom. Barnekows lite löjliga porträtt som man finner i teater- och musikhistoriska avhandlingar har ju tillkommit nästan uteslutande på grund av Ehren-

⁹ S. 102 f.

¹⁰ Hallardt, Miscellanea II, s. 216.

¹¹ Kraus menar uppenbart »die schmutzige Wäsche».

¹² »Poloneser» = Bologneser Hündchen.

¹³ Denna nekrolog finns citerad i Lüdekes Allgem. schwed. Gelehrs. Archiv del 7, 1796, s. 189. Lüdeke kommenterar: »Eine in der Freymaurer-Gesellschaft aufgelesene feine Gedächtnisrede über den verstorbenen Freiherren.»

¹⁴ Exemplaret på K. B. anger hans namn, vilket framgår av innehållet.

¹⁵ »Till detta samfund ledde han mina första steg», säger han bl. a.

svärds bekanta, kanske maliciöst något överdrivande anekdoter om honom, som var hans efterträdare i ämbetet. Hur ensidiga de i alla fall måste anses vara, blir uppenbart, när man jämför dem med denna utförliga och välmotiverade karakteristik som Oxenstierna tecknade efter Barnekows död. Det är inte utan psykologiskt intresse att konstatera, hur avvikande omdömen två så initierade samtida kunde avge om en och samma personlighet. Divergensen kan knappast förklaras på annat sätt, än att dessa omdömen berodde på skilda utgångspunkter, att de härstammade från kretsar, som hyllade olika smakriktningar i fråga om opera och teater. Ehrensvärd tillhörde den ena gruppen, Barnekow den andra. Vad vi här får veta genom Oxenstiernas skildring är, att Barnekow tydligen tillhörde samma estetiska — för att inte säga hyperestetiska — klick, som han själv representerade. Inom denna krets av aristokratiska skönandar synes Barnekow ha spelat en ledande roll.

Att Oxenstierna inte direkt överskattade sin väns meriter, framgår av flera ställen i texten, t. ex. när han i början konstaterar: »Det kommer ej här, att helga lysande gärningar åt en förundrad eftervärld, och lämnas ej hans namn att kringföras af Rygtet; men att omtalas af den känslofulla sorg, som ägnas åt de stilla dygderna och åt egenskaper dem man älskat.» Desto mer förvånas man, när man i alla fall läser följande oinskränkta beröm av Barnekows insats som operachef: »Kammarherren Baron Gustaf Ehrensvärd hade genom sin beskickning till Holland, lämnat styrelsen af Operan ledig, och Konungen updrog Baron Barnekow denna förvaltning. Aldrig hade Smaken och Vitterheten hyllat en värdigare Öfverherre, ock aldrig konsterna undergifvit sig en uplystare styresman. Deras framsteg svarade mot deras hopp, ock det Svenska Skådespelet vann under hans inseende en ny glans, ej mindre genom valet af ämnen, än sättet af deras föreställande. Efter något mera än två år¹⁶ lämnade han likväl denna befattning, dels tröttnad af de besvär den medförde, dels genom en aftagande hälsa skild från lynnet af de lekande ämnen han förestod.»

Och som människa hedrar Oxenstierna honom på ett annat ställe med följande lysande eftermäle: »Så har Baron Barnekow varit känd i den stora världen likasom i enskildta samquäm : öm ock lekande, liflig ock känslofull, begärd i Nöjets sällskap, kallad i den tänkandes, uppsökt af den glada, efterlängtnad af den bedröfvade, älskad hos dem alla.»

Särskilt värdefulla är nu vissa biografiska uppgifter som man hittills fullkomligt saknat i litteraturen om Barnekow. De gäller framförallt hans konstnärliga anlag, utbildning och smakriktning, faktorer som

¹⁶ Denna Oxenstiernas uppgift måste bero på minnesfel. Barnekow tillträdde posten våren 1777 och avskedades av Gustaf III den 13 juni 1780. Det var således något mera än tre år.

måste anses bilda grundvalen till hans senare karriär. Jag inskränker mig till att anföra bara sådana detaljer som tycks mig styrka, att det var Barnekow, som i St. P. uppträdde som musikalisk smakdomare.

Detaljerna som jag kommer att anföra, gäller författarskapet såväl till lovtalet för Noëlli som också till polemiken av sign. »Dixi». Det må ånyo framhållas, att det i bägge fallen måste vara en och samme autor, som yttrat sig.¹⁷ Docent Tegen tycks inte ha lagt märke till den av mig påvisade kontinuiteten i debatten, då han hävdar, att Wellander skulle vara författaren till den förstnämnda artikeln. Ty det kan väl aldrig vara fråga om att Wellander skulle vara identisk även med »Dixi»? Ännu en liknande hänvisning måste här upprepas¹⁸, nämligen de mycket pregnanta ord, med vilka den »Wälmenande Studiosus från Upsala» (=Kraus) i sin polemik mot Kellgren karakteriserar författaren av Noëlli-brevet: »En Roman-Hjelte, utan tvivel förut, ej ovan at tilskapa Gudar, lärar uti en tryckt Eloge sine landsmän på et sirligt sätt förstå, det Hr Noëlli wore icke allenast en artig, utan äfwen en stor man.» Denna sarkastiska karakteristik av en »Roman-Hjelte, som skapar Gudar» kan inte sägas passa på Rådman Wellander. På den excentriske och rätt så intrigante¹⁹ operachefen, som hade all makt i sina händer för att »skapa Gudar» — d. v. s. av sina favoriter — passar den däremot utmärkt. Det får således förutskickas, att sådana karakteristika ur Oxenstiernas biografi, som pekar på »Dixis» identitet med Barnekow, samtidigt även talar för identiteten av förf. till Noëlli-brevet med honom.

1. Hedwig Elisabeth Charlottas kammarherre var icke endast den teaterintresserade hovman, den uppfinningsrika sällskapsmänniska och skickliga amatörskådespelare, som hon skildrar i sin Dagbok och som onekligen äger vissa drag av en »précieux ridicule». Han hade även en annan allvarligare, ansvarskännande sida som ursprungligen hade varit den dominerande och som i senare år tydligen drev honom att skriva musikartiklar i uppfostrande syfte i Stockholms Posten. Enligt Oxenstierna hade just anställningen vid hovet — oundviklig för honom av ekonomiska skäl — varit orsaken till hans förändrade livsföring: »Genom sin tjänstgöring som Kammarherre skildes han likväl från de ämnen han hittills yrkat, ock den väg han tänkt följa till sin lycka. En ny bana utkastades för hans framtid. Et ungt ock lysande Håf kallade sällan i sina samquäm de trygga vettenskaper han idkat; men gjord för dem bäge, och född för Visheten som för Nöjet, visste

¹⁷ Jfr min förra uppsats, s. 122.

¹⁸ Ibid. s. 118.

¹⁹ Det må påminnas om vad Kraus den 8 maj 1779 skrev till sina föräldrar om Barnekow: »Alles, was er nun tun konnte, war, in aller Heimlichkeit Kabalen gegen den Dichter, und folglich mittelbar gegen mich, zu machen». Jfr Schreiber, a. a. s. 47.

han åt det senare låna den förras värdighet, åt den förra, det senares behag.»

I sin ungdom hade Barnekow genom intensiva studier bemödat sig om att förskaffa sig en del verkliga kunskaper. »Upsalas ock Lunds lärosäten» berättar Oxenstierna, »sågo honom ömsom göra de första stegen till Vettenskaperna.»²⁰ Och han fortsätter med en uppgift, som kompletterar vad man förut vetat om Barnekows estetiska intressen med några nya drag. »Bland alla vettenskaper,» säger han, »var det i synnerhet teckningen och byggningskonsten, hvartill han uppoffrade sin mästa möda, hvori han helst önskat, ock säkert kunnat hedra sitt fädernesland — — — Det var åt denna vettenskap, — — — som Baron Barnekow lämnade sig af medfödd håg, ock hvaruti han vann utmärkta insigter. De planer ock ritningar han författat, äro vittnen däraf ock visa att han varit mäktig att utföra, lika väl som att upfinna.» Man tar således ad notam, att det inte var musiken som fängslade Barnekow mest, utan de bildande konsterna. Om Barnekows förhållande till tonkonsten nämner Oxenstierna egendomligt nog ingenting, inte ens att han hade varit preses i Musikaliska akademien. Men man får väl anta, att vissa musikstudier — förutom dem som han sannolikt hade bedrivit i sitt föräldrahem i Skåne²¹ — ingick i de ämnen, om vilka Oxenstierna sedan mera summariskt berättar, att Barnekow »ej försummade andra kunskaper, ej vitterheten ock de öfvriga fria konster, som inbördes förente med en hemlig kedja ... man kallar Smaken.»

Motsvarande drag till Barnekows här skildrade ungdomsintressen kan man nu utan svårighet spåra i de artiklar som jag tillskrivit honom. »Dixi» mångsidiga orientering utanför det rent musikaliska lämnar väl knappast något tvivel övrigt om författarens identitet. Särskilt ett ställe leder tankarna till honom, där »Dixi» mobiliserar ett helt galleri av målare och skulptörer ur sitt konsthistoriska minnesförråd för att ge stöd åt sin mening, att Uttinis bearbetning av Pergolesis »Stabat mater» skulle vara ett »crimen musicale». Stället lyder: »Monne Titiani, Raphael, Rubens, Corregge, Carache, van Dyck, uti sina owärderliga målningar kunna under namn af förbättring retoucheras? Monne en Phidias, Cleomenes, Michel Angelo, Bandinelli, desse Genier som lefwa uti sine arbeten - - - monne de - - - ej hållas uti mera wördnad, än at ohelga deras Mästerwerk, om äfwen ofullkomligheter deruti finnas?»

På ett lika demonstrativt sätt är »Dixi» angelägen att visa sig förtrogen med den klassiska litteraturen, varvid han söker bistånd hos

²⁰ I Uppsala blev »Adolph Fridrich Barnekow» immatrikulerad den 20 oktober 1761, sexton år gammal. Jfr Uppsala Universitets Matrikel, utg. av A. B. Carlsson, Uppsala, 1925, II, s. 87.

²¹ Jfr min förra uppsats, STM 1958, s. 94.

svenska författare, »wåre snälla Poeter». Dem smickrar han med att *de* inte skulle vara »så egenkåra at wilja omskrifwa Homerus, Vergilius, Horatius, Tasso, med flere».

2. Det övervägande intryck man får av Oxenstiernas skildring av den unge Barnekows utbildning är att denne förmögne unge adelsman målmedvetet och ambitiöst strävade efter att bli en sorts överlägsen »connaissance» på alla konstområden samtidigt. Det är just detta som tar sig uttryck i den självmedvetna ton autorn i St. P. anslår (denna arroganta ton som retade Kraus till maliciöst persiflage) och som handgripligen framgår av stället i Noëlli-brevet, där förf. kallar sig själv för kännare: »Redan ifrån yngre åren har jag varit musik-älskare och sedermera så fort jag hunnit blifwit kännare...» (STM 1958, s. 96.)

3. Även om Barnekows senare studier lämnar Oxenstierna en viktig upplysning: 26 år gammal förkovrade denne sina i hemlandet förvärvade kunskaper genom en 1 1/2 år lång utbildningsresa till utlandet (1770—1771). Skildringen av denna resa, som företogs i sällskap med ungdomsvännen, senare riksrådet Emanuel De Geer, intar ett ovanligt stort utrymme i Oxenstiernas framställning. Uppenbarligen tillmätte han densamma en särskild betydelse för Barnekows utveckling. Den gick över Hamburg, Berlin, Dresden — »där den oänderliga skatt af målningar genomsågos med en kännares granskning» — till Wien, därifrån över München till Paris och slutligen till England och Holland.

Uppgiften om denna Barnekows utlandsresa, varom man hittills inte vetat någonting, bidrar ävenledes till identifikationen. När t. ex. »Dixi» kallar Ferling »den skickligaste Concert-Mästare, ej allenast hos oss utan hwar helst utom Sverige», så är det klart, att denne skribent bör ha känt till utländska konsertförhållanden.

I själva Noëlli-brevet förekommer inga direkta reseanspelningar. Däremot får man beträffande pantaleonistens besök i Sverige kanske utgå ifrån, att Barnekow under sina långa uppehåll i de berömda musikcentra Wien, Paris och London, hade gjort den kringresande virtuosens bekantskap och inbjudit honom att besöka Sverige. Detta skulle i så fall förklara, varför Noëlli helt plötsligt dök upp på Gripsholm, att han där ögonblickligen mottogs med sällsynt välvilja och, som det heter i Noëlli-brevet, »stannade i 6 veckor och nästan dageligen haft den äran, att låta höra sig för öfwerheten».

4. Den kanske mest betydelsefulla upplysningen i Oxenstiernas nekrolog är emellertid hans vittnesmål om Barnekows definitiva smakutveckling. Att den var utpräglad franskorienterad, framgår av följande ord: »Som konstnär och betraktare, geck han att i Frankrikes hufvudstad upsöka kunskapernas och mensklighetens sammandragna tafla. Stundom i den stora världen, hvars sällskaper öppnades villigt för hans glada uprigtighet, stundom bland vettenskaperna, dem han

fann alla förenade, tillbragte han vintern i Paris — — — att betrakta konsternas nya upfinningar.»

Det var således Paris, som synbarligen hade bildat resans andliga höjdpunkt. Om inte tidigare, så torde Barnekow här, i de vittra salongernas atmosfär, ha blivit samme oförbehållsamme anhängare av den franska kulturen som Gustaf III själv. Då man konstaterar detta, förstår man också de speciella svårigheter som mötte Kraus' gluckpropaganda några år senare. Mot bakgrunden av det man tror sig kunna utläsa ur hans polemik i St. P., synes Barnekow ha varit, kanske inte direkt avvisande, men likväl åtminstone ganska tveksam i sin inställning till Glucks operaform.²²

Även på ett annat sätt torde parisvistelsen ha varit betydelsefull för Barnekows levnadsbana. I ett historiskt viktigt ögonblick sammanträffade han här med den svenske kronprinsen, som den 4 februari 1771 hade kommit till Paris. När underrättelse några dagar senare ingick, att Adolf Fredrik hade avlidit, befann sig Barnekow bland de första, som hyllade Gustaf III som konung. Oxenstierna säger: »Förr en af dess sällskap, nu en af dess undersåtare, följde Baron Barnekow det lilla tal af Svenskar som helgade denna Konung deras första trohet, och väntade en lyckligare framtid.» Det är ej osannolikt, att minnet av dessa gemensamt upplevda parisdagar har bidragit till, att Gustaf III tänkte på Barnekow, när han några år senare såg sig om efter en ny lämplig operachef i Stockholm.

5. Till slut må en självbiografisk tidsuppgift av »Dixi» uppmärksammas, vilken synes hänvisa på Barnekows person. Författaren börjar artikeln med följande ord: »Som Musique-älskare har jag snart sagt 15 år bewistat och afhört alla de Concerter, hwilka blifwit upförde å Riddarhuset, samt under samma tid funnit den så kallade smakens tiltagande och ombytande.» Tidsuppgiften »15 år» motsvarar på ett påfallande sätt underrättelsen i Oxenstiernas tal om Barnekows Stockholms-vistelse: »Han använde några år (efter faderns död) att odla och pryda sin tillfallna egendom och tillbringade vintrarna med sina härvarande vänner, då han vid sitt vistande i Stockholm år 1764 utnämndes till Håfjunkare.» När »Dixi» skrev sin polemik mot Uttini år 1780, hade således ca. 15 år gått, om man avräknar vistelsen utomlands.

²² Jfr STM 1958, s. 99 och s. 105.

»Åminnelse Tal öfver framledne Generallieutnanten ... Högvälborne Grefve Herr Maurits Casimir Lewenhaupt, Hållit uti Stora Frimurarelogen på Riddarholmen, d. 26 Jan. 1782; af Friherre Adolph Friedric Barnekow, Kamarherre.» Stockholm, Tryckt i Kongl. Tryckeriet.

Som sista länk i min bevisföring får jag slutligen hänvisa till ännu ett dokument som hittills har varit okänt, nämligen ett annat minnestal i Frimurarelogen som har Barnekow själv till författare.²³ Det hölls år 1782, sex år tidigare än det just behandlade av Oxenstierna. Denne påminde f. ö. om detsamma i sina inledningsord: »Baron Adolf Fredrik Barnekow fordrar nu samma gåfvor tillbaka. Han begär för sin hugkomst den skyldighet han fullgjordt mot andra.» På ett senare ställe framhäver han sin väns förtjänster som talare: »Han har själf inför oss uplifvat en annans minne. Edra tårar blefvo då en stänk, lika villigt gifven åt talarens förtjänst som åt hans ämnes. Edert bifall gillade den styrka, den vältalighet, hvarmed han skildrade Generalen ... Casimir Lewenhaupts lefnad.»

I detta Barnekows tal föreligger nu ett autentiskt dokument som ger oss klart besked om hans stilistiska förmåga. Det är tillräckligt omfångsrikt, för att tillåta entydiga slutsatser. Det kan inte råda något tvivel om att Barnekow var en skicklig stilist och utpräglad vältalare.²⁴ Tydligen hade han inte bara stor rutin i att konversera elegant, en konst som ju var ganska vanlig i den tidens hovkretsar. Han ägde dessutom omissskännligt ett visst litterärt intresse för språket och dess skiftningar och ett behov att framställa sina tankar i upphöjda former. Hans sätt att uttrycka sig är visserligen tidsbundet — »sirligt» kallade Kraus det hänfullt —, men inte alldeles opersonligt. Det är bildrikt och ganska patetiskt. Man tar kanske inte fel om man förmodar att Barnekow även skönlitterärt hade prövat sin penna, när tillfällen i sällskapslivet erfordrade detta.²⁵ Några »poetiska» ställen ur hans tal

²³ Skriften trycktes med angivande av dennes namn [1782]. Texten omfattar 20 sidor. Ett exemplar finns på KB.

²⁴ Det är naturligtvis ingenting annat än en retorisk floskel, när han själf på ett ställe (s. 4) försäkrar: »Det är vanligt at den som ordar för Samhällen, ursäktar sin ringa skickelighet — ingen gör det med mer fog än jag. — Vältalighet är ej min gåva — hon behöfves ej nu. Äran skal målas och Sanningen är des yppersta pensel.»

²⁵ Det finns en tvåstrofig liten dikt i Dagl. Allehanda av den 5 dec. 1778, riktad »Till Herr Ferling då han, wid det sista Concertet på Riddarhuset, lät höra sig Solo på Violin», i vilken denne konstnär jämförs med Lolli. Det är samma höga uppskattning av Ferlings konst, som »Dixi» 1 1/2 år senare ger uttryck för i sin artikel i St. P. Och det är inte alls omöjligt, att denna hyllning kom från Barnekow själf. I samma nummer av Dagl. Allehanda finns nämligen ett med hans namn undertecknat meddelande till akademiens ledamöter, vari de ombedjas att göra honom den äran och samlas hos honom på Kongl. Slottet i flygeln åt Slottsbacken, »som Kongl. Musicaliska Akademiens wanliga Samlings-Rum på Riddarhuset, i anseende til närvarande Riksdag, äro uptagne». Möjligen har Barnekow bifogat dikten, när han översände denna notis till redaktionen.

må här anföras som exempel för hans stil. S. 8 heter det: »O! människa, huru obeständig är din sällhet ... Ett Skepp, som länge varit vårdslöst kastadt emellan osäkra böljar, söker med åtrå en lugn hamn, men vid dess inlopp mötes det af de mäst brytande vågor.» (Han antyder därmed det tragiska öde som mötte Lewenhaupts far vid hans hemkomst.) S. 18 säger han efter en dyster skildring av dödens och gravens makt: »Men midt uti detta mörker flammar et bloss upständt utan eld, — mera skinande än regnbogans klarhet då hon på en blomsterrik äng upreser sin cirkel mot solens brutna strålar. — Detta är liusets och sanningens fackla som lyser öfver den förklarades stoft.»

Talet ger många möjligheter att studera Barnekows estetiska inställning och personlighet överhuvudtaget. Det skulle vara frestande att försöka teckna en mera ingående bild av denne gustavianske skönande som utmanade Kraus' kritik till mänskliga och konstnärliga protester, men det är ej möjligt här. Även rent stilistiska jämförelser mellan Barnekows tal och de av mig nämnda artiklarna i St. P. skulle man kunna tänka sig. Från ett sådant försök måste jag likaledes avstå.²⁶ Men det torde i detta sammanhang räcka med att framhäva det faktum, att även i stilistiskt hänseende ingenting talar emot Barnekows författarskap av Noëlli-brevet. Han behövde sannerligen inte anlita en ställföreträdare för att »utforma» detta brev. Han var mer än väl kompetent till att göra det själv.

St. P. 1782, nr 33—36, »Om Pergolesi Stabat mater til närmare uplysning för Herr Dixi»

Det positiva inslaget i docent Tegens inlägg är att han framdragit ett bindande bevis för att ovannämnda långa avhandling²⁷ om Pergolesis »Stabat mater», som publicerades två år efter den egentliga debatten, *inte* är av Kraus utan av hans vän Hallardt. Rättelsen av min attribution tar jag tacksamt emot. Varje detalj som kan bidra till att klarlägga debattens historiska sammanhang är viktig. Det var den framträdande överensstämmelsen i åsikter mellan »Contradixis» artikel och den sistnämnde, som föranledde mig att tillskriva Kraus även

²⁶ En enda detalj må här uppmärksammas, ett uttryck som förekommer såväl i Barnekows tal som i »Dixis» artikel. Det är ordet »ospard», som visserligen inte tillhör de direkt ovanliga, men inte heller de alldeles vanliga i polemikerna. »Dixi» säger vid slutet av sitt angrepp: »Herr Capell-Mästaren Uttini är den första och jag tror den sista som härvid haft sin möda ospard.» Barnekow använder detta uttryck två gånger efter varandra i sitt tal. S. 6 heter det: »Lewenhaupt var ej den senaste att söka sitt blod ospardt.» Och s. 8 upprepar han, att »Grefven... ville förblifva nyttig och ospard til sin Konungs och Fosterbygds tjenst.»

²⁷ Det är inte fråga om någon »artikelserie» utan en enda, sammanhängande artikel, som blott på grund av sin längd fördelades över flera nummer i St. P.

denna, fastän sign. »Contradixi» här fattades — artikeln är osignerad — och fastän det polemiska inslaget onekligen verkade betydligt mera dämpat.

Konstellationen av de bägge artiklarna är emellertid ganska egenomlig. Den är värd att närmare undersökas. Följande kan fastslås: två ytterst kunniga musikskribenter med ungefär samma inställning till problemet skrev nästan samtidigt var sin polemik mot »Dixi». »Contradixi» var snabbare. Han publicerade sitt svar redan den 10 maj 1780. Hallardts avhandling dröjde lite längre. Det måste ha tagit åtskilligt mera tid i anspråk för honom att sammanställa alla de musik-historiska detaljer han nämner. Uppteckningen i hans »Miscellanea» bär datum »Wismar, Juni 1780». Även denna artikel publicerades således i St. P., men först efter två år, i februari 1782.²⁸

Hur hänger nu detta ihop? Efter min mening kan det förklaras bara på följande sätt: Långfredagen den 24 mars 1780 torde de två vännerna Kraus — som sannolikt hade inspirerat Uttini till detta nya uppförande av Pergolesis verk²⁹ — och Hallardt tillsammans ha lyssnat till tonerna av Stabat mater-konserten på Riddarhuset. Att nämligen Hallardt själv måste ha hört detta uppförande, framgår av flera ställen i hans uppsats. Dessutom är det känt, att han våren 1780 besökte Stockholm och talade med vissa musiker om Kraus.³⁰ Det ligger nära till hands att tro, att det vid detta tillfälle kom till ingående samtal mellan de båda musikexperterna, som mycket väl kände till den utländska, i synnerhet den tyska ståndpunkten beträffande Pergolesis Stabat mater. De må ha rådgjort med varandra i detta kritiska läge, när de märkte motståndet från en viss sida. Att den nya versionen livligt diskuterats man och man emellan redan under repetitionerna — inte först efter »Dixis» maktord i pressen —, är klart. Den betydde ju i alla fall ett experiment, ett ingrepp i en mångårig tradition.

Så kom, dryga två veckor efter konserten, den 11 april 1780 »Dixis» utmanande kritik mot Uttini och några musiker i hans orkester. Om Hallardt vid denna tidpunkt ännu var kvar i Stockholm eller redan

²⁸ Bland Hallardts kopior finns även »Contradixis» artikel förtecknad, men inte bakom »Dixis» artikel, där man kunde vänta sig denna — där står hans egen avhandling —, utan på ett annat ställe, alldeles i slutet av hans anteckningar. »Contradixis» artikel betecknas där bara med överskriften »Ett annat svar», utan någon som helst upplysning, från vem detta »andra svar» möjligen kunde härstamma. Hallardt hade numera tydligen lärt sig att inte förråda någonting om de hemligstämplade autorerna i Stockholms Posten!

²⁹ Jfr min uppsats i STM 1958, s. 127.

³⁰ K. F. Schreiber nämner i sin Biographie über den Odenwälder Komponisten Jos. Mart. Kraus, Buchen, 1928 s. 52, ett brev från Hallardt till Kraus' föräldrar, dat. den 10 juli 1780, ur vilket han citerar: »Da er [Kraus], wie ich in Stockholm war, durch allerhand Art von Komposition sich bekannt und beliebt gemacht hat...» Och senare: »Durch seine stille und gute Aufführung hat er wirklich viele Freunde erworben.»

rest tillbaka till Wismar och läst artikeln där i den eftersända tidningen vet vi inte. Det är också utan betydelse. Han skrev sin långa avhandling under intrycket av konserten och av samtalen med Kraus. Och det ena eller det andra som han yttrade kan mycket väl gå tillbaka på dessa samtal och återspegla vad Kraus själv hade sagt. Därav den starka överensstämmelsen!

Om Kraus i förväg hade klart för sig, att även Hallardt skulle svara på »Dixis» angrepp, kan vi inte avgöra, ej heller, om Hallardt själv ursprungligen haft för avsikt att offentliggöra sin jätteuppsats. Den 10 maj 1780 publicerades emellertid, som sagt, »Contradixis» stora apologi för Uttini och för stockholmsmusikerna överhuvudtaget. Den följdes av några smärre ordväxlingar mellan honom och »Dixi». Det var då för sent för Hallardt att uppta ämnet på nytt. Men två år efteråt var det lämpligare. Under passionstiden 1782, då frågan förmodligen åter hade blivit aktuell, vilken version man nu skulle välja — det är i övrigt ingenting känt om utgången av denna musikaliska »valkampanj» —, infördes Hallardts musikhistoriska avhandling i St. P. Och det är inte osannolikt att det var Kraus själv, som med sitt intresse för ämnet och med sina goda förbindelser med denna tidning öppnat redaktionsdörren för sin gamle vän.

Irmaard Leux-Henschen